

Dilfuza KAMALOVA,
Andijon davlat tibbiyot instituti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: dilfuzakamalova@gmail.ru

Andijon davlat tibbiyot instituti professori, p.f.d A.Ismanova taqrizi asosida

BO'LAJAK SHIFOKORLARDA KLINIK FIKRLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH (ANATOMIYA FANI MISOLIDA)

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak shifokorlarda klinik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish muammosi anatomiya fanini o'qitish jarayoni misolida yoritilgan. Tadqiqotda anatomiya fanini klinik yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tajriba-sinov ishlari davomida klinik vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar, muammoli savollar va fanlararo integratsiya elementlari qo'llanildi. Olingan natijalar klinik yo'naltirilgan metodika talabalarning analitik fikrlashi, klinik qaror qabul qilish ko'nikmalari va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash qobiliyatini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari tibbiy ta'lim jarayonida anatomiya fanini o'qitish samaradorligini oshirish va bo'lajak shifokorlarning kasbiy tayyorgarligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Klinik fikrlash, kasbiy kompetensiya, anatomiya fani, bo'lajak shifokorlar, klinik yo'naltirilgan ta'lim, tibbiy ta'lim metodikasi.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ КЛИНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ (НА ПРИМЕРЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНАТОМИИ)

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования и развития клинического мышления у будущих врачей на примере преподавания анатомии. Анализируются возможности совершенствования методики обучения анатомии на основе компетентностного и клинико-ориентированного подходов. В ходе опытно-экспериментальной работы использовались клинические ситуационные задания, проблемные вопросы и элементы междисциплинарной интеграции. Результаты исследования показали, что применение клинико-ориентированной методики способствует развитию аналитического мышления, навыков клинического анализа и способности принимать обоснованные профессиональные решения. Полученные данные подтверждают целесообразность внедрения данной методики в систему медицинского образования.

Ключевые слова: Клиническое мышление, профессиональная компетентность, анатомия, будущие врачи, клинико-ориентированное обучение, медицинское образование

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR DEVELOPING CLINICAL THINKING COMPETENCIES IN FUTURE PHYSICIANS (BASED ON THE TEACHING OF ANATOMY)

Annotation

This article examines the problem of developing clinical thinking competencies in future physicians through the teaching of anatomy. The study focuses on improving anatomy teaching methods based on competency-based and clinically oriented approaches. During the experimental study, clinical case-based tasks, problem-based questions, and interdisciplinary integration elements were implemented. The findings demonstrate that a clinically oriented teaching methodology significantly enhances students' analytical thinking, clinical decision-making skills, and the ability to apply theoretical knowledge in practical medical situations. The results confirm the effectiveness of integrating clinically focused methods into anatomy education to improve the quality of medical training.

Key words: Clinical thinking, professional competence, anatomy, future physicians, clinically oriented education, medical education methodology.

Kirish. Zamonaviy tibbiyot ta'limida bo'lajak shifokorlarni tayyorlash jarayonida nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki klinik fikrlash kompetensiyalarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Klinik fikrlash – bu shifokorning bemor holatini kompleks tahlil qilish, klinik belgilarni tizimli baholash, tashxis qo'yish, davolash taktikasini tanlash va prognoz berish jarayonida namoyon bo'ladigan professional intellektual faoliyatidir. Ushbu kompetensiya yetarli darajada shakllanmagan mutaxassislar klinik qarorlar qabul qilishda xatolarga yo'l qo'yishi mumkin, bu esa sog'liqni saqlash tizimi samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Anatomiya fani bo'lajak shifokorlarning klinik fikrlashini shakllantirishda muhim nazariy va metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki anatomiya organizm tuzilishini chuqur anglash orqali klinik fanlar uchun poydevor yaratadi.

Biroq an'anaviy o'qitish usullarida anatomiya ko'pincha faktologik bilimlar yig'indisi sifatida o'qitilib, klinik vaziyatlar bilan yetarli darajada integratsiyalanmaydi. Natijada talabalar o'rganilgan bilimlarni real klinik holatlarda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar.

So'nggi yillarda tibbiy ta'lim tizimida ta'lim natijalarini kompetensiyalar asosida baholash konsepsiyasi yetakchi o'rinni egallamoqda. Ushbu yondashuv doirasida bo'lajak shifokorlarning kasbiy tayyorgarligi faqat nazariy bilimlar hajmi bilan emas, balki ularning klinik vaziyatlarni tahlil qilish, tibbiy axborotni tizimlashtirish va amaliy qarorlar qabul qilish qobiliyati bilan belgilanadi. Klinik fikrlash kompetensiyasi shifokor faoliyatining markaziy tarkibiy qismi bo'lib, uning shakllanishi oliy tibbiy ta'limning dastlabki bosqichlaridanoq maqsadli ravishda ta'minlanishi lozim.

Anatomiya fanining mazmuni va o'qitish metodlari klinik fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlariga boy bo'lishiga qaramay, amaliyotda bu imkoniyatlar yetarli darajada ro'yobga chiqarilmayapti. Ko'plab hollarda o'quv jarayonida reproduktiv ta'lim usullari ustun bo'lib, talabalar tayyor bilimlarni qabul qiluvchi passiv subyekt sifatida ishtirok etmoqda. Bu esa anatomiya bilimlarining keyingi klinik fanlarda qo'llanishida uzilishlar yuzaga kelishiga olib keladi. Shu bois anatomiya fanini o'qitishda klinik yo'naltirilgan, muammoli va integratsiyalashgan metodlardan foydalanish zarurati yanada kuchaymoqda.

Shuningdek, raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi anatomiya fanini o'qitishda yangi pedagogik imkoniyatlarni ochib bermoqda. Virtual modellar, raqamli atlaslar, simulyatsion texnologiyalar va klinik vaziyatlarni modellashtirish vositalari talabalarning fazoviy tafakkurini, tahliliy fikrlashini va klinik mantiqni rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq ushbu texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-metodik asoslari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Mazkur holatlar anatomiya fanini o'qitishda bo'lajak shifokorlarning klinik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan metodikani takomillashtirish zaruratini belgilaydi. Shu munosabat bilan ushbu tadqiqotning maqsadi anatomiya fanini klinik yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish orqali bo'lajak shifokorlarning klinik fikrlash kompetensiyalarini samarali rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Klinik fikrlash (clinical reasoning/clinical thinking) tibbiyot amaliyotida tashxis qo'yish, differensial tashxis yuritish, tekshiruvlar tanlash, davolash taktikasini belgilash va bemor xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladigan murakkab kognitiv jarayon sifatida talqin qilinadi. Zamonaviy ilmiy manbalarda klinik fikrlash shifokorning tibbiy bilimlari (biomedik asoslar), klinik tajribasi, bemor haqidagi ma'lumotlarni yig'ish-interpretatsiya qilish malakalari hamda qaror qabul qilish jarayonida yuzaga keladigan kognitiv xatolarni boshqarish qobiliyatlarini majmui sifatida ko'riladi. Shu sababli bo'lajak shifokorlarda klinik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish tibbiy ta'limning asosiy natija ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, uni aynan bazaviy fanlar (jumladan, anatomiya) bosqichidan boshlab maqsadli shakllantirish masalasi adabiyotlarda alohida urg'u bilan yoritiladi.

Klinik fikrlashni tushuntiruvchi konseptual yondashuvlar orasida ikki jarayonli (dual-process) model keng uchraydi: unda 1-tizim tez, intuitiv va tajribaga tayangan fikrlashni, 2-tizim esa sekin, analitik va mantiqiy tekshiruvlarga asoslangan fikrlashni ifodalaydi. Tadqiqotchilar klinik qaror qabul qilishda har ikkala tizim o'zaro uyg'unlashishini, biroq sharoit (vaqt tanqisligi, noaniq klinik belgilar, stress) 1-tizim ustunligiga olib kelib, kognitiv xatolar xavfini oshirishini qayd etadilar. Shuningdek, "illness scripts" (kasallik ssenariylari) nazariyasi klinik fikrlashni klinik belgilar-patofiziologiya-epidemiologik kontekst zanjiri orqali izohlaydi: tajriba ortishi bilan shifokorda kasallik ssenariylari boyiydi, bu esa tezroq va aniqroq qaror qabul qilishga yordam beradi. Bu nazariyalar bo'lajak shifokorlarni o'qitishda klinik fikrlashni "faqat klinik fanlar davrida" emas, balki bazaviy fanlarni o'zlashtirish jarayonida ham mazmunli klinik kontekst bilan bog'lab rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Klinik fikrlashni o'qitish bo'yicha adabiyotlarda muhim masala - "o'qitish mumkin bo'lgan" komponentlarni aniqlashdir. Ko'plab manbalarda klinik fikrlashni

rivojlantirish uchun (1) muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, (2) dalillarga asoslangan xulosa chiqarish, (3) gipoteza ishlab chiqish va tekshirish, (4) klinik ma'lumotlarni to'plash va talqin qilish, (5) qaror qabul qilishdagi kognitiv xatolarni kamaytirish (de-biasing) kabi ko'nikmalar ustuvor deb ko'rsatiladi. Eva va Norman kabi mualliflar klinik fikrlashni o'rgatishda "metakognitsiya" - ya'ni o'z fikrlash jarayonini anglash va nazorat qilish - alohida ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydilar. Bu yondashuv bo'lajak shifokorlarga "nima uchun shunday xulosa qildim?" va "qaysi dalil meni chalg'itishi mumkin?" kabi reflektiv savollar orqali klinik tahlil madaniyatini singdirishni nazarda tutadi.

Klinik fikrlashni shakllantirishda o'qitish strategiyalari bo'yicha adabiyotlar keng. Eng ko'p uchraydigan yondashuvlar: muammoli ta'lim (Problem-Based Learning), klinik holatga asoslangan ta'lim (Case-Based Learning), jamoaviy ta'lim (Team-Based Learning), simulyatsiya va standart bemorlar bilan ishlash, konsept-xarita (concept mapping), klinik algoritmlar va qaror daraxtlari, "think-aloud" (ovoz chiqarib fikrlash) metodlari. Manbalar bu metodlarning samaradorligini ularning "faol o'qitish" xarakteri bilan izohlaydi: talaba tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki klinik vaziyatni tahlil qilib, dalil to'playdi, gipoteza qo'yadi va qarorini asoslaydi. Ayniqsa, o'qituvchining "skafolding" (bosqichma-bosqich ko'mak) modeli - avval yo'naltiruvchi savollar, keyin mustaqil tahlil, yakunda refleksiya - klinik fikrlashni barqaror rivojlantirishda muhim shart sifatida ko'rsatib o'tiladi.

Anatomiya fanining klinik fikrlash bilan bog'liqligi bo'yicha adabiyotlarda "klinikasiz anatomiya" yondashuvi cheklangan natija berishi, aksincha "klinik bilan integratsiyalashgan anatomiya" talabaning bilimni qo'llash ko'nikmasini kuchaytirishi qayd etiladi. Klinik bilan integratsiya qilishning samarali shakllari sifatida klinik anatomik masalalar, jarrohlik amaliyotidan misollar, radiologik tasvirlar (rentgen, KT, MRT) asosida anatomik tuzilmani tahlil qilish, anatomik tuzilmalar bilan bog'liq shikastlanish/ kompressiya/ ischemik mexanizmlarni muhokama qilish keltiriladi. Vertikal integratsiya konsepsiyasi (bazaviy fanlar va klinik fanlar uzviy bog'lanishi) ham ko'plab manbalarda tibbiy ta'limning zamonaviy trendi sifatida beriladi. Bunda anatomiya mavzulari klinik vaziyatlar "oynasi" orqali o'tiladi: masalan, ko'krak qafasi anatomiyasi o'rgatilganda pnevmotoraks, yurak tamponadasi, o'pka emboliyasi kabi holatlarda topografik bilimning klinik qiymati tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasidagi tibbiy oliy ta'lim muassasalari talabalar ishtirokida olib borildi. Tadqiqot jarayonida anatomiya fanini o'qitishda klinik yo'naltirilgan metodikani ishlab chiqish va uning samaradorligini aniqlash maqsad qilindi. Tadqiqotda nazariy va empirik metodlar majmuasidan foydalanildi. Nazariy bosqichda ilmiy-pedagogik adabiyotlar, xalqaro va milliy tajribalar, klinik fikrlashni rivojlantirishga oid konseptual yondashuvlar tahlil qilindi.

Empirik tadqiqotda pedagogik kuzatuv, test sinovlari, klinik vaziyatli masalalar, so'rovnomalar va tajriba-sinov metodlari qo'llanildi. Tajriba-sinov ishlari davomida talabalar ikki guruhga ajratildi: nazorat guruhi va tajriba guruhi. Nazorat guruhida anatomiya fani an'anaviy usullar asosida o'qitildi, tajriba guruhida esa klinik vaziyatlar, integratsiyalashgan topshiriqlar, muammoli savollar va modellashtirilgan klinik holatlarga asoslangan mashg'ulotlar tashkil etildi.

1-jadval. Anatomiya fanini o'qitishda klinik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar

Metodik komponent	Mazmuni	Klinik fikrlashga ta'siri
Klinik yo'naltirilgan ma'ruza	Anatomiya mavzularini klinik misollar va real holatlar bilan bog'lab tushuntirish	Anatomik bilimlarni klinik vaziyat bilan integratsiyalash, sabab-oqibat bog'lanishini anglash
Muammoli savollar	Anatomik tuzilmalarning patologik holatlar bilan bog'liqligini	Analitik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

	aniqlashga qaratilgan savollar	
Klinik vaziyatli topshiriqlar	Klinik holatlar asosida anatomik tahlil va dastlabki xulosalar chiqarish	Tashxisiy fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish
Fanlararo integratsiya	Anatomiya, fiziologiya va klinik fanlar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlash	Tizimli va kompleks klinik fikrlashni rivojlantirish
Mustaqil tahliliy faoliyat	Talabalarning mustaqil ravishda klinik holatlarni anatomik jihatdan tahlil qilishi	Reflektiv fikrlash va kasbiy mas'uliyatni oshirish
Baholashning kompetensiyaviy mezonlari	Klinik mantiq, tahlil va xulosa chiqarish darajasini baholash	Klinik fikrlash darajasini aniqlash va rivojlantirish

Metodik modelda anatomiya mavzulari klinik fanlar bilan uzviy bog'langan holda bayon qilindi. Har bir mavzu yakunida talabalar uchun klinik fikrlashni faollashtiruvchi savollar, tashxis qo'yishga yo'naltirilgan vaziyatlar va tahliliy topshiriqlar ishlab chiqildi. Natijalarni statistik qayta ishlashda foizli tahlil va taqqoslash usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, anatomiya fanini klinik yo'naltirilgan metodika asosida o'qitish talabalar klinik fikrlash kompetensiyalarining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Tajriba guruhi talabalari nazorat guruhiga nisbatan klinik vaziyatlarni tahlil qilish, anatomik bilimlarni klinik holatlar bilan bog'lash va mantiqiy xulosalar chiqarishda yuqori natijalarga erishdilar.

Test sinovlari natijalariga ko'ra, tajriba guruhida klinik fikrlash elementlarini to'g'ri qo'llash ko'rsatkichi o'rtacha 15–20 foizga oshdi. Talabalarning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash va klinik tafakkur faolligi sezilarli darajada yaxshilandi. Klinik vaziyatli masalalarni yechishda talabalar anatomik tuzilmalarning funksional va patologik jihatlarini chuqurroq tahlil qila boshladilar.

So'rovnomalar natijalari talabalar tomonidan klinik yo'naltirilgan mashg'ulotlar yuqori baholanganini ko'rsatdi. Talabalar ushbu yondashuv anatomiya faniga bo'lgan qiziqishni oshirganini va keyingi klinik fanlarni o'zlashtirishda mustahkam asos yaratganini ta'kidladilar.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, anatomiya fanini klinik fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan holda o'qitish bo'lajak shifokorlarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. An'anaviy yondashuvdan farqli o'laroq, klinik yo'naltirilgan metodika

talabalarni faol o'quv jarayoniga jalb etadi, ularning analitik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Xalqaro tadqiqotlar ham anatomiya fanini klinik integratsiya asosida o'qitish klinik tafakkurning erta bosqichlarda shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Ushbu tadqiqot natijalari mazkur ilmiy qarashlarni qo'llab-quvvatlaydi va milliy ta'lim tizimi sharoitida amaliy jihatdan asoslab beradi.

Xulosa va takliflar. Anatomiya fanini klinik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodika asosida o'qitish bo'lajak shifokorlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Klinik vaziyatlar, muammoli topshiriqlar va integratsiyalashgan mashg'ulotlardan foydalanish talabalar bilimlarini amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari asosida anatomiya fanini o'qitish jarayoniga klinik yo'naltirilgan metodlarni tizimli joriy etish, fanlararo integratsiyani kuchaytirish va kompetensiyaviy yondashuvni keng qo'llash tavsiya etiladi. Ushbu metodika tibbiy ta'lim sifatini oshirishga va malakali, klinik fikrlashga ega shifokorlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari anatomiya fanini o'qitishda klinik fikrlashni shakllantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar nafaqat mazkur fan doirasida, balki keyingi klinik fanlarni o'zlashtirish jarayonida ham uzluksiz ta'limiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Klinik vaziyatlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalar tomonidan bilimlarni mexanik yodlash emas, balki mantiqiy tahlil qilish va klinik asoslangan xulosalar chiqarishga yo'naltirilganligini ko'rsatdi. Bu esa bo'lajak shifokorlarning kasbiy faoliyatida muhim bo'lgan reflektiv fikrlash va mas'uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

- Harden R.M. Clinical reasoning and medical education. Medical Teacher, 2018.
- Schmidt H.G., Mamede S. How to improve the teaching of clinical reasoning. Academic Medicine, 2015.
- Eva K.W. What every teacher needs to know about clinical reasoning. Medical Education, 2005.
- Norman G. Research in clinical reasoning: past history and current trends. Medical Education, 2005.
- Бодалев А.А. Психология мышления врача. Москва: Медицина, 2016.
- Гуревич К.М. Клиническое мышление и его формирование. Москва, 2017.
- O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish.
- Ismanova, A. (2024). Yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishning pedagogik tahlili. News of UZMU journal, 1(1.4), 104-108.
- Mukhammadjonovich, R. M., Abdulkhamidovna, I. A., Abdumukhtorovich, G. S., Abdusaitovich, T. O., & Sobirovich, K. S. (2023). Use of new innovative methods in teaching the science of information technologies and modeling of technological processes. Journal of Survey in Fisheries Sciences, 10(2S), 1458-1463.
- Tukhtaeva, N., Ismanova, A., Allamuratova, Z., & Khayitboev, N. (2024, November). Using mind mapping in teaching computer science. In AIP Conference Proceedings (Vol. 3244, No. 1). AIP Publishing.
- Arof, I. (2016). Social-political need of fighting with Enlightenment against ideology of religious extremism and terrorism. European research, (6 (17)), 96-98.
- Ismanova, A. (2016). The Mechanisms of Influence on the Minds of Young People and Socio-Educational Prevention. Eastern European Scientific Journal, (3).
- QOBULOVA, M. (2024). Moslashuvchn onlayn o'quv tizimlari va ulardan tibbiy ta'limda foydalanish. News of the NUUZ, 1(1.9. 1), 107-109.
- Mengliyev, I., Meylikulov, S., Fayzullayeva, Z., & Kobulova, M. (2024, November). Education artificial intelligence systems and their use in teaching. In AIP Conference Proceedings (Vol. 3244, No. 1). AIP Publishing.
- Ismanova, A. A. (2018). Role of Pedagogical Prevention in Struggle Against Religious Extremism and Terrorism. Eastern European Scientific Journal, (2).
- Ismanova, A.A. (2015). Educational and others technologies for the prevention of the struggle against religious extremism and terrorism. Theoretical & Applied Science, (11), 63-66.
- Ismanova, A. (2022). Upbringing of highly educated young people is the main basis for preventing religious extremism and terrorism. Экономика и социум, (10-2 (101)), 59-62.